

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В РЕГІОНІ

В статті досліджено причини незбалансованості попиту і пропозиції на молодіжному ринку праці, проведено аналіз та дано оцінку молодіжному безробіттю в регіоні. Запропоновано напрямки зниження безробіття серед молоді, а також розроблені практичні рекомендації з соціального захисту молодих найманих працівників.

Ключові слова: безробіття, зайнятість, молодь, працевлаштування молоді, професійне навчання безробітних, ринок праці, роботодавці, соціальний захист молоді.

In the article reasons of unbalanced of demand and supply are investigated at the youth market of labour, an analysis is conducted and an estimation is given to youth unemployment in a region. Directions of decline of unemployment are offered among young people, and also the worked out practical recommendations from social defence of the young hired workers.

Keywords: unemployment, employment, youth, youth employment, vocational training for the unemployed, the labor market, employers, social protection of youth.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Молодь, як відомо, – значна та перспективна частина економічно активного населення. Виконуючи притаманні їй важливі соціально-економічні функції, вона є на ринку праці специфічним суб'єктом, на шляху якого до продуктивної зайнятості виникають значні перепони, зумовлюючи вищий рівень безробіття, що породжує низку соціально-економічних проблем. Через поверховість і недостатність теоретичних розробок та практичних рекомендацій з актуальних питань молодіжної зайнятості в Україні поки що не сформований ефективний механізм залучення до праці молоді та закріплення її у сфері економічної зайнятості. Це знижує рівень соціальної захищеності молоді, спричиняє недовикористання її трудового і творчого потенціалу та стає перешкодою на шляху його підвищення, породжує маргіналізацію частки молоді й інші негативні явища.

Аналіз кон'юнктури ринку праці свідчить про соціальну незахищеність молоді, для якої все ще характерні значні обсяги, рівень і тривалість безробіття. Водночас механізми формування та реалізації регіональної молодіжної політики у сфері сприяння зайнятості та соціального захисту, конкурентоспроможності молоді на ринку праці вивчені недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Проблеми молоді тією чи іншою мірою неодноразово служили предметом вивчення з боку багатьох учених. У XIX столітті в Україні дослідницькі інтереси були спрямовані на способи поширення просвітницьких ідей серед молоді (Я. Головацький, І. Вагилевич, М. Шашкевич, Т. Шевченко, І. Франко), а в XX – на міждисциплінарні аспекти її формування, розвитку й реалізації молодіжного потенціалу. Вагомий вклад в економічний аналіз ринку праці й зайнятості новітньої доби внесли С. Бандур, Д. Богиня, В. Брич, М. Долішній, С. Злупко, С. Калініна, Е. Лібанова, В. Петюх, М. Шаленко, Л. Шевченко.

Мета статті полягає у досліджуванні проблем працевлаштування молоді на ринку праці регіону а також розробці заходів щодо їх подолання.

Виклад матеріалу дослідження. В Україні фахівці вважають молодіжне безробіття одним із найактуальніших питань соціально-економічної політики держави, адже нинішні молодіжні проблеми суттєво впливають на майбутнє економіки та державного становлення України. У цілому профілактика і запобігання масовому безробіттю серед молоді мають не тільки суто економічне, а й психологічне та соціальне підґрунтя, оскільки в разі масового поширення безробіття можливі дуже негативні наслідки не лише для особистості молодої людини, а й для суспільства загалом.

Загалом у Тернопільській області проживають 1095367 осіб, із яких молодь у віці від 15 до 30 років – 438972 осіб; це приблизно 40% усього населення.

За умов незбалансованості попиту та пропозиції робочої сили, недостатньої дієвості механізмів сприяння зайнятості молоді, невідповідності рівня освітньо-фахової підготовки

частини випускників навчальних закладів запитам ринку праці виникають значні проблеми в процесі працевлаштування молодих дипломованих фахівців, що виявляються у протиріччях між вимогами до них роботодавців й очікуваннями стосовно умов майбутньої роботи самих потенційних працівників. Випускники вищих навчальних закладів (особливо приватних) мають дещо завищені вимоги до умов та оплати праці, а також їх надмірна "амбіційність" зайняти після закінчення навчання керівну посаду, ускладнюють ситуацію на ринку праці молодих фахівців, збільшують кількість безробітних молодих людей.

Тому працевлаштування й соціальна адаптація молодих у суспільстві – завдання, що хвилює не тільки їх самих, але й державну службу зайнятості. Тому молоді люди, які закінчили вищі навчальні заклади, та й звичайні мешканці Тернопільської області часто користуються послугами служби зайнятості. Це підтверджують дані рисунка 1.

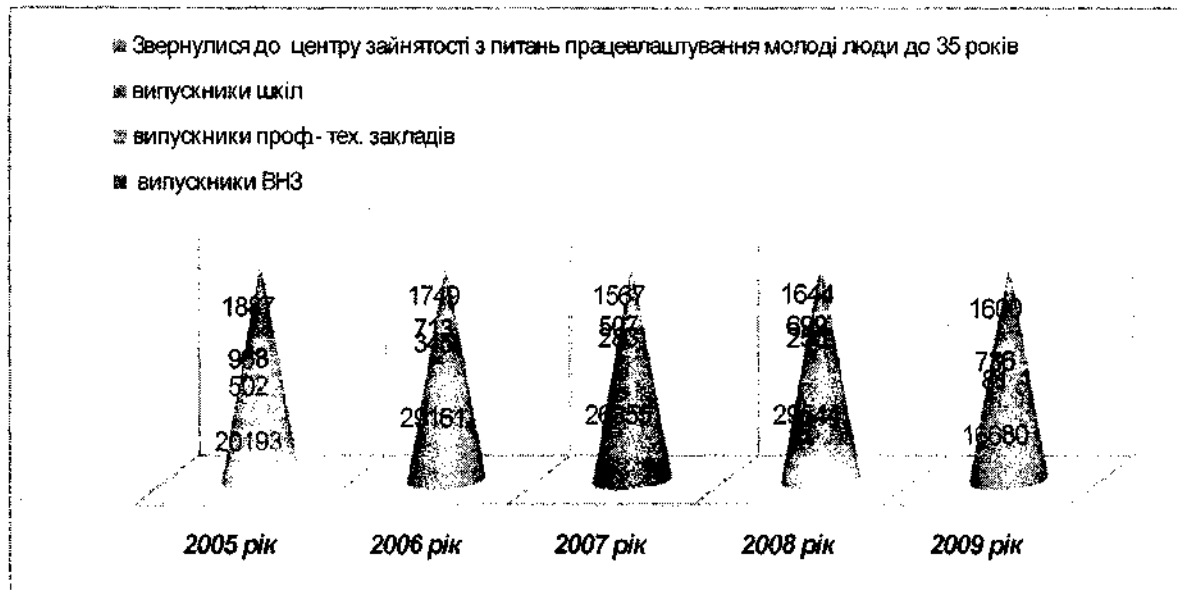


Рис. 1. Розподіл за освітою молоді до 35 років, яка звернулася до центру зайнятості [6,12]

Упродовж 2009 р. послугами служби зайнятості скористалися 30467 осіб у віці до 35 років; із них займали робітничі місця 4903 особи, посади службовців–3385 осіб, такі, що були без професії або не потребували спеціальної підготовки – 2800 осіб, також це були 81 випускник шкіл, 736 – професійно-технічних навчальних закладів та 1600 – вищих навчальних закладів (рис.1).

Забезпечення молодих людей, які здобули професійно-технічну або вищу освіту, першим робочим місцем – виразна ознака соціальної спрямованості державної політики. А якщо для цього ще й надавати роботодавцям дотації, то економіка отримає важливий стимул для розвитку, а на ринку праці буде знято зайву напругу. Таку закономірність українські можновладці зрозуміли, вивчивши досвід розвинених держав. В Україні відповідний закон діє ще з 1 січня 2006 року. Однак упродовж трьох років його реалізація "висіла в повітрі". Бракувало інструмента, що називається так просто – кошти. Нарешті у держбюджеті-2008 саме на такий вид підтримки працевлаштування молоді було передбачено 32 млн. грн. Якщо перекласти таку цифру на частку випускників, то в цьому році перше робоче місце мали отримати майже три тисячі з них. Але вітати уряд з успіхом у його турботі про новоспечених молодих фахівців – передчасно[5].

Ні для кого не є секретом, що ринок праці в Україні вельми розбалансований. Це на спеціальній термінології звучить як «професійно-кваліфікаційний дисбаланс». «Білих комірців» українські ВНЗ уже традиційно «продують» більш ніж достатньо. Важко повірити, що навіть у порівняно маленькій Тернопільській області, за інформацією обласного центру зайнятості, на 27 вакансій у черзі – 800 зареєстрованих безробітних бухгалтерів, на п'ять вільних місць – 258 педагогів. Величезне «перевиробництво»

вихователів, юристів та інших фахівців із вищою освітою. Донедавна область займала третє місце за кількістю студентів на тисячу населення. Для багатьох із них єдина дорога після закінчення ВНЗ – у безробітні, а для роботодавців – це зоряний час, щоб підвищити ставки для «вирішення питання» при працевлаштуванні. Тому в області доцільно створити програму підготовки фахівців із урахуванням потреб нашого аграрного регіону і структурних перетворень в економіці та сфері зайнятості.

На думку С. Калініної, така програма «повинна охоплювати не тільки діяльність державних, а й комерційних навчальних закладів. Програма має передбачити як кількісні параметри, так і індикативний перелік спеціальностей та професій на ринку праці, оснований на прогнозних оцінках структурних зрушень у господарстві, що відбудуться впродовж найближчих 2-3 років, і перспектив знову створюваних робочих місць із позиції забезпечення їх інвестиційними ресурсами» [2. 341 – 352].

Однак розвиток промислового та сільськогосподарського виробництва в Україні протягом останніх років відкрив і зворотний бік ринку праці – зростає попит роботодавців на кваліфікованих робітників та інженерно-технічних працівників. Недавно працівники служби зайнятості області провели дослідження професійних орієнтирів одинадцятикласників загальноосвітніх шкіл. Результати вражають: серед опитаних 898 юнаків і дівчат із Тернополя, міст, селищ та сіл області менше 12 відсотків бажають продовжувати навчання у профтехучилищах. Здобути фах інженера мали намір 1,4 відсотка респондентів, а охочих опанувати робітничі професії для праці у промисловості та сільському господарстві (саме з тих галузей нині активно надходять заявки на спеціалістів) виявилось менше відсотка. Отже, перепродукція кадрів у виборі престижних і високооплачуваних професій потребує комплексного реагування [6].

Престижними для своєї майбутньої праці випускники ВНЗ вважають насамперед сфери фінансів, торгівлі, державне управління, міжнародних структур, освіти, служби у правоохоронних органах. Меншою популярністю користуються будівництво, громадське харчування, сільське господарство.

Українське законодавство, зокрема базовий Закон «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді», гарантує випускникам державних ПТУ та ВНЗ, потреба в яких визначена державним замовленням, надання роботи за фахом не менш як на три роки. Але які служби точно сформулюють державне замовлення на три-п'ять років наперед? Забезпечити всіх випускників роботою за фахом не можуть дозволити собі навіть економічно могутні держави. В Японії, наприклад, традиційною для громадян є вища освіта. Проте лише половина тих, які її здобули, працюють висококваліфікованими робітниками. Мабуть, людина не має вважати трагедією те, що після закінчення ВНЗ довелося працювати робітником. Коли добре платять і є можливість кар'єрного росту – це нормальний життєвий шлях. Але без продуманих зусиль із боку держави змінити тенденції на українському ринку праці буде доволі складно.

Кабінет Міністрів України у Постанові № 223 від 19 березня 2008 р. визначив перелік спеціальностей, на які для забезпечення молоді першим робочим місцем держава надає роботодавцеві дотацію. Це – шість робітничих спеціальностей (муляра, маляра, електрогазозварника, слюсаря-ремонтника, фрезерувальника, токаря) і три інженерні (металорізальні верстати і системи, інструментальне виробництво, обробка металів за спецтехнологіями).

Керівники Тернопільського обласного центру зайнятості інформують на всіх рівнях, що чимало замовлень від роботодавців надходить, власне, на представників чималої низки робітничих спеціальностей. На жаль, в урядовому переліку нема трактористів, ливарників, ковалів, слюсарів-інструментальників, швачок.

Обласна служба зайнятості здійснює необхідні заходи щодо надання соціальних послуг молоді. Взаємодія зацікавлених організацій (обласної служби зайнятості, управління освіти, управління у справах сім'ї та молоді облдержадміністрації і ряду інших) здійснюють шляхом участі у відповідних заходах, обміну необхідною інформацією, проведення

обласних та регіональних нарад і семінарів тощо.

Діють угоди про співпрацю між обласним центром зайнятості й обласним центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, обласним молодіжним центром праці, обласним фондом підтримки підприємництва, Тернопільським обласним центром соціально-психологічної допомоги "Родина", управлінням освіти і науки щодо співробітництва з питань профінформаційної, консультаційної, профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю.

У 2009 р. обласна служба зайнятості організувала та була залучена до участі у 260 масових заходах, семінарах, конференціях, зустрічах, нарадах, "круглих столах", педрадах, засіданнях та інших заходах із представниками органів влади, центрів соціальних служб для молоді, районних та міських відділів освіти, педагогічних колективів, районних комісаріатів, представників підприємств. Тематика була різноманітною: «Співпраця служби зайнятості з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування і роботодавцями», «Презентація професій та послуг служби зайнятості», «Правильний вибір професії – запорука соціально-економічного розвитку України та району», «Профорієнтаційна робота в школі», «Служба зайнятості на допомогу шкільним психологам», «Забезпечення молоді першим робочим місцем», «Престиж робітничих професій сьогодні та в майбутньому», «Здійснення психологічного супроводу профільної освіти» та ін. У зазначених заходах взяли участь 4407 учасників.

Пріоритетом стала й організація професійного навчання безробітних, яке цього рік на Тернопілля проходили вже понад 3000 безробітних за 195-ти професіями і спеціальностями, в тому числі 120-ти – робітничими. Служба зайнятості перебрала й організацію навчання безробітних із основ підприємництва, сприяє їм у започаткуванні власної справи.

Понад 20 видів послуг отримують роботодавці. У 2009 р. з ними укладено 246 договорів на створення дотаційних робочих місць, на які працевлаштовано 246 безробітних. Спільно з роботодавцями проводять й оплачувані громадські роботи, в яких взяли участь понад 6304 безробітних.

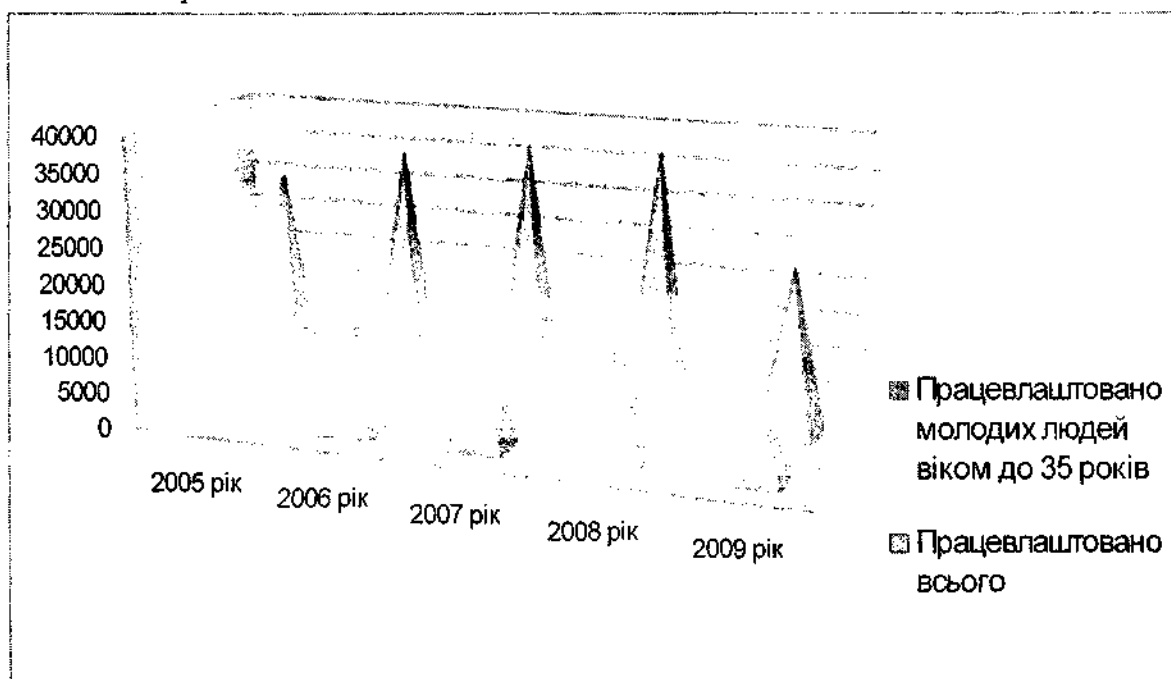


Рис. 2. Кількість працевлаштованої молоді в Тернопільській області (2005–2009 рр.) [6,14]

Загалом 35 підприємств, організацій, установ, навчальних закладів і підприємств узяли участь у заході. Впродовж всього заходу надавали консультації та послуги роботодавцям, незайнятому населенню, проводили тематичні тренінги для безробітних, випускників шкіл, ПТУ, вищих навчальних закладів, відбулися семінари з роботодавцями, представниками навчальних закладів.

Загалом у Тернопільській області за 2009 р. працевлаштовано 23041 осіб, із яких 9811 – молодь, у 2008 р. цей показник становив 16491, у 2007 – 16491, 2006 – 9292, а в 2005 – 877 особи (рис. 3).

Отже, дослідивши проблеми працевлаштування молодих людей, провідними напрямками зниження рівня безробіття молоді на ринку праці України та регіону є наступні.

1. Необхідно активізувати процеси підтримки ініціатив молоді щодо професійної підготовки і працевлаштування, заохочення її до активного пошуку роботи. Для цього дуже важливою є повна та кваліфіковано надана інформація щодо перспектив професійного зростання молоді.

2. Варто створити таку мотиваційну поведінку особистості, завдяки якій вона була б зацікавлена в регламентованих видах діяльності, сприяти відродженню ціннісних орієнтацій до праці, які служать основними засобами досягнення різноманітних цілей і, отже, виконують функцію регулятора соціальної поведінки особи.

3. Доцільним є реальне стимулювання особистої ініціативи, розвиток підприємництва, малого та середнього бізнесу, що забезпечує створення нових робочих місць.

4. Основними заходами в межах реформування системи освіти мають стати: якісний розвиток і вдосконалення навчального процесу – для підтримки відповідності знань і вмінь фахівців вимогам виробництва; запровадження прямих і непрямих пільг роботодавцям, що інвестують кошти в систему вищої освіти, надають робочі місця; створення дієвої та ефективної системи безперервного навчання.

5. Засоби масової інформації, молодіжні організації мають психологічно готувати молодь до усвідомлення нею тієї ролі, яку вона може й буде відігравати в розвитку своєї країни.

У цілому формування комплексного застосування згаданих пропозицій, що сприятимуть працевлаштуванню молоді на ринку праці та підвищенню її ролі у формуванні економіки України, можливе лише за умови своєчасного коригування загальнодержавної політики працевлаштування, яка має відповідати вимогам ринкової економіки, орієнтуватися на забезпечення реалізації прав громадян та створювати підґрунтя для соціально-економічного зростання країни. Очевидно, що фінансово-економічна криза обумовлює масштабні зміни на українському та світовому ринках праці. На даний час їх вплив на працевлаштування молоді України лише починає відчуватись.

Безперечно проблема молодіжного безробіття – комплексна. Розв'язати її відірвано від суспільних проблем неможливо. Звичайно, проблема зайнятості молоді пов'язана із структурними змінами в економіці, бюджетною, та фінансовою політикою. Для її розв'язання необхідні спеціальні заходи регулювання молодіжної зайнятості шляхом:

- вдосконалення системи професійної орієнтації;
- вдосконалення системи замовлення кадрів, із боку як держави так і роботодавців;
- переорієнтації закладів освіти, що готують надлишкові кадри за рахунок коштів державного бюджету;
- поновлення централізованої, офіційної статистики, в т. ч. звітності про чисельність і склад спеціалістів, зайнятих у народному господарстві, на підприємствах усіх форм власності, про обстеження молоді, яка закінчила повну й основну середню загальноосвітні школи;
- взаємодії всіх зацікавлених міністерств, громадських і молодіжних організацій, комплексного підходу – шляхом розроблення та реалізації цільової молодіжних програм, диференційованих за категоріями молоді;
- забезпечення координації дій усіх органів державного управління та системи контролю, спрямованих на ефективну зайнятість молоді та її соціальний захист.

Створення нових та збереження наявних робочих місць неможливе без подолання економічної депресії і загального піднесення виробництва області.

Для стабілізації та зростання виробництва необхідне регулювання економічних

відносин, упровадження в практику науково-технічного прогресу, енерго- і матеріалозберігаючих технологій, виготовлення конкурентоспроможної продукції. Потрібна селективна інвестиційна та фінансово-кредитна підтримка підприємств, що простоюють. При цьому з-поміж останніх слід розрізняти такі, які ще можуть, за умови надання їм допомоги, бути реалізованими, і такі, що фактично є банкрутами і мають бути розформовані. Прискореному виходу економіки області з кризи сприятиме й стимулювання розвитку малого підприємництва й самозайнятості населення, реформування податкової політики, приватизація та перетворення її з паперової на приватизацію за гроші, легалізація тіньового капіталу, підвищення платоспроможності підприємств і населення тощо.

Не менш важливими чинниками, що впливають на обсяги інвестування, є людський, виробничий та економічний потенціали. Тернопільська область завжди мала надлишок трудових ресурсів і була характерна підвищеним рівнем відтворення населення. Хоча варто зазначити, що, як і загалом в Україні, в останні роки в області спостерігається значна депопуляція населення.

Однією з нагальних проблем у працевлаштуванні молоді України загалом і Тернопільщини зокрема є непрофесійна підготовка молоді у вищих навчальних закладах. Тобто надлишок предметів загальної спрямованості та мінімізація предметів за спеціальністю. Це викликає проблеми при влаштуванні на перше робоче місце, оскільки студенти не є компетентними в багатьох питаннях. Це стосується також виробничої практики, яку проходять студенти. Спеціалісти з виробництва, які керують практикою, є пасивними до практикантів у зв'язку з відсутністю матеріальної зацікавленості; але й малий термін проходження практики не дає студентам змоги ознайомитись із характером виробництва, тонкощами ведення документації і багатьох інших питаннях.

Висновки. Для забезпечення соціального захисту молодих найманих працівників доцільно реалізувати комплекс соціально-економічних заходів, а саме:

- розробити програму сприяння зайнятості молоді, в якій передбачити гарантії щодо збереження і стабільності зайнятості працюючих, особливо кваліфікованих кадрів, при зміні власника;
 - розробити й забезпечити в усіх регіонах України та області програми з поліпшенням умов праці та відпочинку молоді;
 - державним (регіональним) інспекціям праці притягувати до відповідальності роботодавців усіх форм власності, передавати справи до суду за порушення законодавства про умови, охорону, оплату праці та інше щодо молодих найманих працівників.
- Поліпшенню стану зайнятості молоді сприятимуть такі заходи:
- ухвалення змін до законодавства про зайнятість, які спонукали б безробітну молодь до активнішого пошуку роботи;
 - організація центрами зайнятості стажування випускників навчальних закладів із виплатою зарплати з Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття з метою пристосування молоді до умов ринку праці;
 - підготовка студентів за спеціальностями, що давали б їм змогу самостійно забезпечувати себе роботою;
 - поліпшення якості та доступності для молоді інформації про ринок праці;
 - запровадження механізмів пільгового стимулювання роботодавців за сприяння зайнятості молоді.

Література

1. Брич В. Я. Трансформація ринку праці та проблеми підвищення життєвого рівня населення: методологія, практика, шляхи вирішення: Монографія. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 375 с.
2. Калініна С. П. Ринок праці і зайнятість: теоретико-методологічний аспект / Донецький національний ун-т. – Донецьк: ДНЕУ, 2005. – 227 с.

3. Лисенко Л. І. Ринок праці. Технологія пошуку роботи: Навч. посібн./ Л. І. Лисенко, Б. В. Максимов. – К.: ВД «Професіонал», 2004.- 320с.
4. Петюх В.М. Ринок праці: Навч. посібник.-К.: КНЕУ, 1999. – 320 с.
5. Програма зайнятості населення міста Тернополя на 2008 рік. – Тернопіль : Тернопільський обласний центр зайнятості, 2007. – 45 с.
6. Ринок праці Тернопільської області в 2009 році: Аналітико-статистичний збірник. – Тернопіль, 2009 . – 28 с.